

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ЕКСПЕРТИЗИ, РЕГУЛЮВАННЯ ТА БЕЗПЕКИ ГОСПОДАРСЬКИХ СИСТЕМ

УДК 331.45

Скоробогатий Я. П.,

*к.х.н., проф., завідувач кафедри природничих наук та захисту навколишнього середовища,
Львівський торговельно-економічний університет, м. Львів*

Бужанська М. В.,

*к.х.н., доц., доцент кафедри природничих наук та захисту навколишнього середовища,
Львівський торговельно-економічний університет, м. Львів*

ВИРОБНИЧИЙ ТРАВМАТИЗМ – ВАЖЛИВА СОЦІАЛЬНО- ЕКОНОМІЧНА ПРОБЛЕМА СЬОГОДЕННЯ: ПРИЧИНИ ТА ШЛЯХИ ЗАПОБІГАННЯ

***Анотація.** Належний аналіз нещасних випадків на виробництві України є основним і необхідним механізмом профілактики та запобігання травматизму. У даній публікації проведено аналіз важливого показника стану охорони праці – рівня виробничого травматизму та професійної захворюваності. Авторами розглянуто сучасний стан охорони праці в Україні, проаналізовано статистику виробничого травматизму, визначено основні проблеми та шляхи їх вирішення, запропоновано можливість створення належних умов праці на кожному робочому місці. Визначено головну мету державної політики України у сфері охорони праці. З допомогою статистичного методу аналізу виробничого травматизму та профзахворювань обчислені коефіцієнти частоти та тяжкості виробничого травматизму. Розглянуто основні причини виробничого травматизму та його вплив на продуктивність підприємства. Приведено комплекс профілактичних заходів на мікро- та макрорівні. Встановлено, що невичерпним резервом для поліпшення роботи у сфері охорони праці є міжнародний досвід в практичній, нормативній і правовій діяльності.*

Ключові слова: виробничий травматизм, економічні показники, наглядова діяльність, стан нормативно-правового забезпечення, статистичний метод аналізу виробничого травматизму, причини нещасних випадків, коефіцієнт частоти та коефіцієнт тяжкості виробничого травматизму.

Skorobogaty Y. P.,

Ph.D., Professor, Head of the Department of Natural Sciences and Environmental Protection, Lviv University of Trade and Economics, Lviv

Buzhans'ka M. V.,

Ph.D., Associate Professor, Associate Professor of the Department of Natural Sciences and Environmental Protection, Lviv University of Trade and Economics, Lviv

OCCUPATIONAL INJURIES – IMPORTANT SOCIO-ECONOMIC PROBLEM OF NOWADAYS: CAUSES AND WAYS OF PREVENTION

***Abstract.** A proper analysis of accidents in Ukraine is a major and necessary mechanism for preventing injuries. In this publication, the analysis of an important indicator of the occupational safety conditions – the level of occupational injuries and of occupational diseases, is implemented. The authors review the current state of labor protection in Ukraine, analyze the statistics of occupational injuries, identify the main problems and ways to solve them as well as propose the opportunity to create appropriate working conditions at each*

workplace. The main goal of the state policy of Ukraine in the field of labor protection is determined. Using the statistical method of analysis of occupational injuries and occupational diseases, coefficients of frequency and severity of occupational injuries are calculated. The main causes of occupational injuries and its influence on the productivity of the enterprise are considered. The complex of preventive measures at the micro- and macro level is proposed. It is determined that the inexhaustible reserve for improving the field of labor protection is the international experience in practical, normative and legal activity.

Keywords: occupational injuries, economic indicators, supervisory activity, state of the normative and legal support, statistical method of analysis of occupational injuries, causes of accidents, factor of frequency and severity of occupational injuries.

Постановка проблеми. Виробничий травматизм – важлива соціально-економічна проблема сьогодення для багатьох країн світу. Україна не виняток, стан сфери охорони праці вимагає уваги. Згідно зі ст. 3 Конституції України і Закону України “Про охорону праці” основним принципом державної політики є пріоритет життя та здоров’я людини перед будь-якими результатами трудової діяльності. Тиск світової конкуренції змушує роботодавця розглядати охорону праці та профілактику нещасних випадків не як інтегральну компоненту управління якістю, а як додаткову перешкоду на шляху до вигідного збуту продукції. Чинна система управління охороною праці виявилася недостатньо ефективною в даних умовах, про що свідчить рівень виробничого травматизму, який залишається високим. Початковим матеріалом для розрахунків є дані звітів підприємств, організацій про нещасні випадки. Аналіз нещасних випадків на виробництвах України є одним із основних і необхідних шляхів розробки механізмів профілактики та запобігання травматизму. Найпоширенішими методами аналізу травматизму, що взаємодоповнюють один одного, є статистичний і монографічний. Сьогодні дедалі більшого значення набувають економічний та ергономічний методи.

Саме від вирішення цих проблем у сфері охорони праці залежить не тільки успішна робота підприємства, галузі, регіону, але і стабілізація економіки держави в цілому. Зростає ціна, яку суспільство сплачує за прорахунки у виборі недостатньо обґрунтованих методів та способів управління. Більшість наукових досліджень, присвячених проблемі вдосконалення оперативного управління та розробки заходів зі зниження рівня виробничого травматизму в різних галузях виробництва, базується переважно на статистичному аналізі ретроспективних даних. Практика проведення в межах держави окремих несистематизованих заходів з охорони праці, як реакції на реальну ситуацію, виявилася недостатньо ефективною, що обумовлює необхідність вдосконалення методів наукової підтримки оперативного управління охороною праці на державному, а також на виробничому рівнях. Отже, тільки після визначення стану безпеки праці в галузі, на виробництві, об’єктивного виявлення справжніх причин того чи іншого нещасного випадку та закономірностей його виникнення і

виникають реальні можливості для ефективного пошуку шляхів активізації профілактичної роботи та зниження травматизму.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема виробничого травматизму віднесена Президентом України до категорії особливої державної і суспільної значимості, а її вирішення – до пріоритетних завдань національної безпеки, тому очевидним є те, що дані питання розглянуті в сучасній науковій літературі Ткачуком К. Н., Кружилко О. С., Яремко З. М., Ткаченко І. В., Брінцевою О. Г та іншими [1-3]. Незважаючи на значний досвід наукових досліджень у цій сфері, на наш погляд, дана проблема актуальна, а питання аналізу та профілактики виробничого травматизму містять елементи новизни.

Постановка завдання. Метою даної статті є дослідження статистичної інформації, що характеризує показники виробничого травматизму і профзахворювань, аналіз і узагальнення досліджень з питань вирішення проблеми виробничого травматизму та впровадження основних принципів Міжнародної організації праці в Україні.

Відповідно до поставленої мети було визначено такі завдання: аналіз статистичної інформації про виробничий травматизм та профзахворювання; визначення травмонебезпечних професій; розробка динаміки рівня професійної захворюваності; розрахунок показників травматизму та профзахворюваності, аналіз причин їх виникнення.

Виклад основного матеріалу дослідження. У 2017 році робочими органами виконавчої дирекції Фонду соціального страхування України зареєстровано 4 965 (з них 332 - смертельно) потерпілих від нещасних випадків на виробництві, на яких складено акти за формою Н-1. Відповідно, у сфері оптової та роздрібною торгівлі у 2017 р. травмовано 248 потерпілих, у тому числі 23 з летальними наслідками. У 2017 році порівняно з 2016 роком кількість страхових нещасних випадків збільшилася на 4,2 % (з 4766 до 4965), кількість смертельно травмованих осіб зменшилася на 8,8 % (з 364 до 332). Серед причин нещасних випадків переважають організаційні – 65,5 % (з 249) нещасних випадків, через психофізіологічні причини сталося 22,3 % (1 109) нещасних випадків, а через технічні причини – 12,2 % (607) нещасних випадків (рис. 1) [4-5].

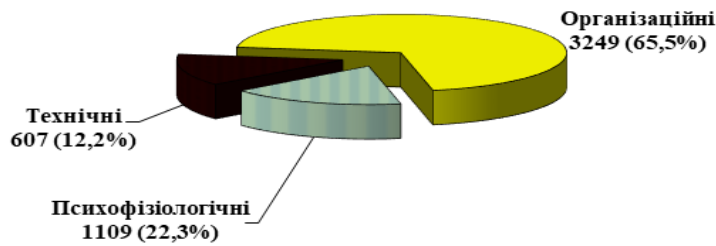

Рис. 1. Розподіл кількості потерпілих від травматизму, пов'язаного з виробництвом, за основними причинами настання нещасного випадку у 2017 році

Основні причини нещасних випадків виробничого характеру в 2017 р.:

- Найпоширеніші організаційні причини: невиконання вимог інструкцій з охорони праці – 35,1 % від загальної кількості травмованих осіб по Україні (1 742 травмовані особи); невиконання посадових обов'язків – 8,7 % (433 травмовані особи); порушення правил безпеки руху (польотів) – 7,0 % (346 травмованих осіб); порушення технологічного процесу – 2,7 % (136 травмованих осіб); порушення вимог безпеки під час експлуатації обладнання, устаткування, машин, механізмів тощо – 2,4 % (120 травмованих осіб).

- Найпоширеніші психофізіологічні причини: особиста необережність потерпілого – 13,2 % від загальної кількості травмованих осіб по Україні (657 травмованих осіб); травмування (смерть) внаслідок протиправних дій інших осіб – 5,2 % (256 травмованих осіб); інші причини – 3,4 % (168 травмованих осіб).

- Найпоширеніші технічні причини: незадовільний технічний стан виробничих об'єктів, будинків, споруд, інженерних комунікацій, території – 3,6 % від загальної кількості травмованих осіб по Україні (181 травмована особа); незадовільний технічний стан засобів виробництва – 2,5 % (124 травмованих особи); інші технічні причини – 1,7 % (83 травмовані особи); конструктивні недоліки, недосконалість, недостатня надійність засобів виробництва – 1,2 % (59 травмованих осіб); недосконалість технологічного процесу, його невідповідність вимогам безпеки – 1,0 % (48 травмованих осіб).

Рівні виробничого травматизму і професійної захворюваності є основними показниками стану охорони праці в кожній сфері економічної діяльності і у цілому в державі. Незважаючи на щорічну оптимістичну динаміку зниження кількості нещасних випадків, пов'язаних з виробництвом, за даними Держгірпромнагляду, рівень травматизму на виробництві в Україні, згідно з даними Держкомстату, залишається високим. Значення показника частоти травмування працівників по Україні становить - 0,101 (2017) та 0,104 (2016).

Виробничий травматизм та професійні захворювання мають значні негативні наслідки, пов'язані з

людськими та матеріальними втратами. Виробничий травматизм зумовлює не тільки прямі втрати (грошову компенсацію страхового випадку), але й непрямі витрати, які можуть значно перевищувати прямі витрати. До непрямих втрат належать: перерва у виробничому процесі після нещасного випадку та зміни у трудовому процесі; зниження продуктивності праці внаслідок негативного морального впливу нещасного випадку на персонал; витрати на розслідування (складання актів, робота комісії) [6]; витрати на навчання працівників на заміну травмованим; зниження продуктивності праці травмованих, переведення їх на легшу роботу; витрати на ремонт основних фондів та обладнання; зниження якості продукції після нещасного випадку. Високий рівень травматизму та професійних захворювань свідчить про невирішені проблеми вітчизняних підприємств у сфері охорони праці.

Виробничий травматизм в Україні має значні негативні соціально-економічні наслідки:

а) для держави – у вигляді наступного:

- втрата працівника через інвалідність і загибель економічно активних, кваліфікованих працівників (наприклад, протягом тільки 2012-2013 років відповідно 1 911 і 2 490 (всього 4 411 осіб);

- втрата робочого часу через тимчасову непрацездатність (у середньому щорічно – 519,5 тис. людино-днів) та невироблених і нереалізованих у зв'язку з цим продукції і послуг;

- великі обсяги виплат відшкодувань потерпілим, а також членам сімей та утриманцям загиблих, які складають у середньому щорічно більше 6,0 млрд. гривень;

б) для роботодавців – відчутні витрати на ліквідацію наслідків нещасних випадків та аварій (за даними офіційної статистики в середньому – 8,3 млн грн., що, на нашу думку, є дуже заниженою цифрою); погіршення інвестиційної складової економіки країни, виробничого іміджу українських підприємств та їх продукції;

в) для потерпілих працівників і членів сімей загиблих:

- втрата заробітку і засобів до існування у вигляді матеріального відшкодування заподіяної шкоди здоров'ю або у зв'язку з втратою годувальника (у разі не визнання комісією з розслідування

нешасного випадку його зв'язку з виробництвом, або в результаті приховування менеджментом підприємства самого факту такого випадку, що є надзвичайно поширеними явищами в Україні);

– фізичні і моральні страждання від часткової чи повної втрати працездатності, від соціальної несправедливості, обмеження власних фізичних і матеріальних можливостей.

Ми переконані, що при сьогоднішньому рівні охоплення виробничої сфери державним статистичним спостереженням щодо виробничого травматизму, величезними обсягами тіньової зайнятості, вказані негативні наслідки і втрати є набагато більшими.

Розробка комплексу профілактичних заходів можлива лише за впровадження на державному рівні відповідних заходів: імплементація міжнародних стандартів соціальної відповідальності в діяльність підприємств; реалізація міжнародних та національних програм, спрямованих на зменшення виробничого травматизму [7-9], поліпшення умов праці на виробництві; удосконалення системи моніторингу основних показників у сфері охорони праці та поширення державного контролю за станом охорони праці на підприємствах; посилення громадського контролю за додержанням законодавства про охорону праці (зокрема, зміцнення контролю, який здійснюється уповноваженими трудових колективів з питань охорони праці та профспілок, за створення безпечних виробничих та соціально-побутових умов праці, забезпечення працівників спецодягом, спецвзуттям, іншими засобами індивідуального та колективного захисту); удосконалення системи навчання з питань охорони праці та промислової безпеки; розробка та реалізація проектів в сфері охорони праці та промислової безпеки на підприємстві, участь у рейтингах та конкурсах соціально відповідальних компаній та соціальних проектів; участь підприємств у державних програмах (загальнодержавній соціальній програмі поліпшення стану безпеки, гігієни праці та виробничого середовища на 2014-2018 роки) [10].

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямі. Підсумовуючи вищесказане, бачимо, що безпека на ринку праці заслуговує на пріоритет перед іншими соціально-економічними чинниками. Надзвичайно важливим видається вивчення проблеми виробничого травматизму в Україні, яка потребує комплексного системного дослідження з урахуванням усіх факторів впливу та європейського підходу. Основна мета ефективної політики в цій області - створення системи вдосконалення умов праці.

У сучасних умовах розвитку держави та сучасності, на законодавчих засадах державної політики у сфері охорони праці в умовах ринкових відносин, необхідно створити дієвий механізм, за допомогою якого буде впроваджуватися комплекс заходів щодо створення умов праці, які відповідають вимогам збереження життя та здоров'я працівників.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ткачук К. Н. Прогнозування виробничого травматизму : монографія / К. Н. Ткачук, О. Є. Кружилко. – К. : Основа, 2014. – 345 с.

2. Тенденції зміни стану виробничого травматизму в Україні // Охорона праці: На допомогу спеціалісту з охорони праці. – 2010. – № 12. – С. 8-30.

3. Яремко З. М. Виробничий травматизм: реальний стан не покращується / З. М. Яремко, С. В. Тимошук // Охорона праці. – 2010. – № 6. – С. 24-25.

4. Аналіз страхових нещасних випадків на виробництві та профзахворювань за 2017 р. Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.fssu.gov.ua>

5. Єсипенко А. С. Дослідження динаміки змін і тенденцій стану умов та безпеки праці в Україні / А. С. Єсипенко, Т. Н. Таїрова // Проблеми охорони праці в Україні. – К. : ННДПБОП, 2011. – Вип. 21. – С. 111-118.

6. Порядок проведення розслідування та ведення обліку нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві. Постанова Кабінету Міністрів України від 30 листопада 2011 р. № 1232.

7. Осецький В. Л. Соціальна відповідальність корпорацій України як фактор забезпечення їхньої конкурентоспроможності / В. Л. Осецький, В. М. Марченко // Економіка та держава. – 2007. – № 1. – С. 9-12.

8. Мельник С. В. Соціальна відповідальність бізнесу як складова соціальної політики України / С. В. Мельник // Економіка та держава. – 2007. – № 5. – С. 71-73.

9. Супрун Н. А. Корпоративна соціальна відповідальність як чинник сталого розвитку / Н. А. Супрун // Економіка і прогнозування. – 2009. – № 3. – С. 71-74.

10. Концепція Загальнодержавної цільової програми поліпшення стану безпеки, гігієни праці та виробничого середовища на 2014-2018 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.sop.com.ua>

REFERENCES

1. Tkachuk, K. N. and Kruzhylyko, O. Ye. (2014), *Prohnozuvannia vyrobnychoho travmatyzmu*, Osнова, K., 345 s.

2. *Tendentsii zminy stanu vyrobnychoho travmatyzmu v Ukraini* (2010), *Okhorona pratsi: Na dopomohu spetsialistu z okhorony pratsi*, № 12, s. 8-30.

3. Yaremko, Z. M. and Tymoshuk, S. V. (2010), *Vyrobnychyj travmatyzm: real'nyj stan ne pokraschuiet'sia*, *Okhorona pratsi*, № 6, s. 24-25.

4. *Analiz strakhovykh neschasnykh vypadkiv na vyrobnytstvi ta profzakhvoriuvan' za 2017 r.* Fond sotsial'noho strakhuvannia vid neschasnykh vypadkiv na vyrobnytstvi ta profesijnykh zakhvoriuvan', available at : <http://www.fssu.gov.ua>

5. Yesypenko, A. S. and Tairova, T. N. (2011), Doslidzhennia dynamiky zmin i tendentsij stanu umov ta bezpeky pratsi v Ukraini, Problemy okhorony pratsi v Ukraini, NNDIPBOP, K., vyp. 21, s. 111-118.

6. Poriadok provedennia rozsliduvannia ta vedenia obliku neschasnykh vypadkiv, profesijnykh zakhvoriuvan' i avarij na vyrobnytstvi. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 30 lystopada 2011 r. № 1232.

7. Osets'kyj, V. L. and Marchenko, V. M. (2007), Sotsial'na vidpovidal'nist' korporatsij Ukrainy iak faktor zabezpechennia ikhn'oi konkurentospromozhnosti, Ekonomika ta derzhava, № 1, s. 9-12.

8. Mel'nyk, S. V. (2007), Sotsial'na vidpovidal'nist' biznesu iak skladova sotsial'noi polityky Ukrainy, Ekonomika ta derzhava, № 5, s. 71-73.

9. Suprun, N. A. (2009), Korporatyvna sotsial'na vidpovidal'nist' iak chynnyk staloho rozvytku, Ekonomika i prohnozuvannia, № 3, s. 71-74.

10. Kontseptsiiia Zahal'noderzhavnoi tsil'ovoi prohramy polipshennia stanu bezpeky, hihieny pratsi ta vyrobnychoho seredovyscha na 2014-2018 roky, available at : <https://www.sop.com.ua>.